

Поводом есеја Исидоре Секулић

(Исидора Секулић: **ИЗАБРАНИ ЕСЕЈИ**, Приредио Ђорђе Ј. Јанић, Академска књига, Нови Сад, 2010.

Позвано, брижно и стручно одабрати есеје Исидоре Секулић, која је српски књижевни класик, то је велики изазов за сваког и проба укуса највишега реда чак и за искусног књижевног критичара какав је Ђорђе Ј. Јанић. Па ипак, сада видимо да тако успешно постигнуће нисмо имали још од 1977. када су заслугом Живорада Стојковића по други пут објављена *Сабрана дела Исидоре Секулић* на стогодишњицу њена рођења. Шта чини Јанићев избор тако успешним? Најпре приступ изван сваког шаблона. Затим добра процена у избору. А та је процена исход мерила једног тумача који има антологијске норме. Јер, не смемо превидети да Јанић бира оне есеје Исидоре Секулић који, осим што су врсни, истовремено су овде наведени према изворима где су по први пут објављени, као и по редоследу када су писани. Овакав приступ чини Јанићев избор културним догађајем првога реда. За сваког ко још не зна, сада је ово прилика да се провери колико је тачно да је Исидора Секулић писала есеје по мерилима која су била и остала европска! Квалитет тих мерила – иако су се за минулих пола века и духовне и материјалне димензије Европе битно измениле – остао је сачуван на оној духовној висини према којој се равнала и наша Исидора Секулић. А знам да је можемо равнати са њеним савременицима какви су Вирџинија Вулф, Макс Бирбаум, Честертон, Олдос Хаксли или Гастон Башлар. Отуда нам овај избор на најбољи начин потврђује колико се интелектуалан подухват Исидорин и данас може сматрати врхунским

успехом када је о жанру есеја реч. Јанићев избор опет нам сведочи колико је Исидорина мисао далекосежна и надахнута, колико је мудра и полетна, изазовна и племенита, проницљива и умна, у исти мах. Њен духовни хоризонт остао је неуздрман временом. Кризама укуса непревазиђен. Целина Јанићевог избора Исидориних есеја почиње темељним и надахнутим предговором: *Самоћа и мудроси*¹ којим се отвара пун увид у благо које нас чека, било да је реч о *Руској књижевности*, или да је у питању *Стил Слободана Јовановића, Лаза Костић, Сабрана дела Јована Дучића, Гејне ѿошун човек*, или *Балкан и Зајиси о српској земљи, Неимари у књижевности* или питање *Иде ли уметности над свећоси*? Чегагод да се такнемо у овом избору есеја Исидоре Секулић, мисао се уздиже, имагинација покреће, културни хоризонти отварају!

Има данас писаца који су анахрони већ убрзо након што су по први пут објављени. Има их који су заморни или без истраживачког духа, акрибични али кроз теоретска нагваждања досадни. Све то Исидора Секулић није била ни у своје време, а поготову показује да то није ни данас. Зато морамо бити захвални критичарском искуству Ђорђа Ј. Јанића који је у свој одабир ових *Есеја* зналачки унео све врлине лепе анализе и откривалачког умећа. Његова тумачења су прецизна и увек тачно указују на особености и квалитете Исидоре Секулић *ЕСЕЈА*. Приступ, објашњења и расветљења која Јанић надноси над ове есеје, враћају нам поверење у истраживачки смер српске књижевне критике која данас показује забрињавајуће знаке осредњости

¹ Исидора Секулић – “Самоћа и мудрост“ у: *ИЗАБРАНИ ЕСЕЈИ*, (Избор и предговор Ђорђе Ј. Јанић), Академска књига, Нови Сад, 2010., стр

и посустајања. Ова похвала вршиоцу избора заслужује пажљивији поглед на његов приступ.

За неупућене читаоце *Предговор* Ђорђа Ј. Јанића веома је посвећен, исцрпан и аналитички користан. Прекаљени критичар зналачки нас уводи у свет есеја Исидоре Секулић са одмереном лакоћом доброг познаваоца коме суштинске врлине тих есеја не измичу. Већ сам наслов предговора *Самоћа и мудрост* указује на критичарску свест о носећим духовним параметрима стваралачке судбине Исидоре Секулић. Истражујући генезу Исидориних идејних и духовних покретача, Јанић – за досадашње истраживаче неочекивано² – доводи у везу Доситејево *просвешћеније* са сталном Исидорином тежњом да Србима открива европске културне интеграле и њихову стабилност спрам балкански нестабилних. Откуда та нестабилност? – пита се Јанић и одговара тумачећи Исидорине тезе о неоствареном јединству културе и државности у “Малом народу”³ –

“Величина државе, према Исидори, услов је за колективно самопоуздање једног народа. Из тог самопоуздања извире и културна супериорност. У њему нема ксенофобије јер може да буде угрожен само од неког другог великог народа. Он има стабилан културни развој јер је сам *судија културе*, њен кодификатор. Мали народ све то нема. Он је као колективни субјект емотивно и духовно нестабилан: «Сада су самоуверени, победни, срећни, сад су скрушени пред собом и пред својим најгорим непријатељем. Сад хероји, сад робље аскетског менталитета. У уметности малог народа то се нарочито испољава».”⁴

² Осим за мене. Тим поводом, видети: Мирко Магарашевић, “Исидори у славу”, *ИСИДОРИЈАНА* 4, 1998., стр. 13.

³ Исидора Секулић – “Белешка о малом народу” у *ИЗБРАНИ ЕСЕЈИ*, Академска књига, Нови Сад, 2010., стр. 258-264.

⁴ Ђорђе Ј. Јанић, “Самоћа и мудрост” – Предговор у Исидора Секулић, *ИЗБРАНИ ЕСЕЈИ* (избор Ђ. Ј. Јанић), Академска књига, Нови Сад, 2010., стр. 24.

Емотивна и духовна нестабилност колективног субјекта у малом народу чини окосницу проблема свих малих народа уопште, па и на Балкану, а тиме узрокује и несигурност њихове културе као подлоге националне нестабилности. Ово је једно од пресудних тежишта у Јанићевом Предговору *Изабраним есејима* госпође Секулић.

Истовремено са овим значајним Исидориним ставом и проценом поводом њега, Јанић зналачки истиче и објашњава зашто и како је велика списатељка неуморно “била чувар културе у Србији и носилац заветне мисли Св. Саве, Доситеја и Вука, од којих су се све три сажеле у њој,“ вели Јанић⁵ истичући да је она ипак стално следила “циљ да Срби досегну културни ниво Европе”⁶ кроз два основна механизма – “угледање и усвајање” и да је на тој идеји радила још од 1911. када је прве назнаке тог става изнела у есеју “Видовданска идеја”,⁷ али је то подупирала и сталним преводилачким радом са више језика (енглеског, немачког, руског, француског). Чиме је Исидора Секулић хранила тај свој радни неумор? – пита се Јанић и даје тачан одговор. – Често странствујући, зарад лепих изазова европске културе и значајних књига, баш као и Доситеј, примећује Јанић, Исидора је путујући “прибегавала особеном начину самоваспитања све до 1941 (...) да би посећивала предавања из упоредних књижевности у Лондону, Паризу и Берлину”⁸ Јанић ту чини још нешто битно: храбро повлачи разлику између некадашњег (у Исидорино време) и данашњег поимања улоге и значаја културе – “Данас потиснута мисао о друштвеној функцији

⁵ Исто, стр. 12.

⁶ Исто, стр. 12.

⁷ Исидора Секулић – “Видовданска идеја” у: *САБРАНА ДЕЛА ИСИДОРЕ СЕКУЛИЋ*, књ. 12, *СЛУЖБА* (1894-1958), Матица српска, Нови Сад, 1966, стр.46-49.

⁸ Ђорђе Ј. Јанић, “Самоћа и мудрост” – Предговор у: Исидора Секулић, *ИЗАБРАНИ ЕСЕЈИ* (избор Ђ.Ј.Јанић) Академска књига, Нови Сад, 2010., стр 8.

уметности код Исидоре је стално присутна. Књижевно дело је моћно средство којим се обликује свест једног народа. У књижевном делу се одсликама култура тог народа...“⁹ Срећно подстакнута размишљањима о значају есеја Исидоре Секулић, ова Јанићева теза да је мисао о друштвеној функцији уметности данас потиснута, има огроман значај јер сведочи о неповољним друштвеним и културним токовима, не само у нашој средини! Јанић ову тезу, која разуме се, није сасвим његова – али је овде драгоцену покренута! – кристализује из поратних слутњи и препознавања која својим културним чулом – после 1945. – открива сама Исидора Секулић:

“Она није крила да је култура, да су културни процеси у свету али и у Југославији малаксали. Тешила ју је мисао да је то, можда, резултат једног замора. Великих личности, великих гестова нема, и морал опада. Шок који је Европа доживела за време Првог светског рата био је благ према шоку који је остао после Другог светског рата. (...) Оно на шта смо ми навикли, да је свет натопљен нарастајућим злом, она још доживљава као надлазећу могућност.“¹⁰

Шта је Ђорђе Јанић хтео да нам каже повлачећи ову мучну паралелу о свету који је “натопљен нарастајућим злом”, између оног Исидориног некад и овог нашег сад? Њеног *некад* – до 1941. и нашег *сад* – после 1945? Поред званичних, након 1945., све се слабије чују или скоро и не чују они ствараоци који су такође битни “за развој једне културе”. Исидора о томе говори у својој приступној Беседи пред члановима САНУ, 1950. “Ти анонимни ствараоци”, каже Јанић, “нису само они прегаоци који су радили у Академији и око ње већ и они који се нису појављивали у јавности и чије књиге нису штампане. То су они

⁹ Исто, стр. 18.

¹⁰ Исто, стр. 19.

за које су Исидора Секулић и њени савременици знали....¹¹ А ми данас знамо на кога је мислила Исидора 1950, и на кога је помишљао Јанић док је исписивао ово лепо запажање. То је читав слисак значајних именина која у оно време почињу са угледним професорима Београдског универзитета Слободаном Јовановићем, Веселином Чајкановићем Васиљем Поповићем и Драгославом Страњаковићем, а настављају се са Драгишом Васићем и Светиславом Стефановићем (задуго!), са тада непожељним Дучићем, Милошем Црњанским, владиком Николајем Велимировићем, оцем Јустином Поповићем, Бранком Лазаревићем, Ником Бартуловићем, Симом Паундуровићем, Глигоријем Божовићем, Димитријем Митриновићем и многима још! “Зато се”, разложно каже Јанић, “ова њена Беседа може сматрати доказом снаге слободе над неслободом”¹² у време комунистичке диктатуре Јосипа Броза Тита. И како је тиме покренуо и значајно питање где је граница између политичког и културног родољубља, Јанић је хтео да укаже на то да је Исидора у веома тешком времену прокламованог “душтвеног полета” усред једне сасвим једнобојне политичке диктатуре, ипак успела да у том како-тако-свечаном тренутку, те 1950., под кровом сāме Српске Академије наука и уметности, искаже духовно јединство у клими званично наметнутог идејног расцепа између политичког и културног родољубља! Јер, не заваравајмо се: то је било друштвено веома оскудно време када је тзв. “политичко родољубље” захтевало да се *свако* културно родољубље изједначи са монолитним, тј. диктаторским ставовима *једне* партије. Био је то дуготрајан, мрачан процес кога се ми данас стидимо или не стидимо – како-ко – а од чега и дан-данас још

¹¹ Исто, стр. 19-20.

¹² Исто, стр. 20.

увек веома зависи питање и проблем нестабилности српске културе и цивилизације. Питање и проблем са којим се веома давно суочавао још и Свети Сава, потом суочавао Доситеј и све до јуче суочавала Исидора Секулић. То је питање и проблем који нам се стално враћа без јасних изгледа да га дугорочније уравнотежено разрешимо! Последњи и најфаталнији ударац решавању тог питања нанела је Титова епоха са својим последицама. У том, више него полувековном периоду Срби су својевољно(!) и систематски губили знање о сопственој култури (поништавање вере и поука светосавља, занемаривање полета и поука доситејства!) чиме су се духовно спутали и уназадили. А живот и рад Исидоре Секулић – сведочи нам вишеструком аргументацијом и сам Јанић – показује колико се она тешко али упорно носила са овим процесом спорости и застоја у развоју српске културе. “Знање о сопственој култури, које нама недостаје, онемогућава њено оплемењивање угледањем на друге јер немамо свест о сопственим вредностима”¹³ а то наводи Јанића да покрене Исидорино темељно питање које је она – како Јанић наглашава – “постављала себи у току читавог свог стваралачког живота. Разуме ли свет нас а, још чешће, разумемо ли ми свет? (...) Питање културолошко, духовно, али и етнопсихолошко”.¹⁴ То је веома захтевно питање, “Питање на које многи умни есеји Исидоре Секулић дају могуће одговоре”.¹⁵ Дакле, читајмо есеје Исидоре Секулић! Трудимо се да и данас размотримо *значај њеног културног* и видећемо његов немерљив значај за даљу судбину српске цивилизације. Јанић, као и ми, сагласно и тачно

¹³ Исто, стр. 23.

¹⁴ Исто, стр. 26.

¹⁵ Исто.

примећује да Исидора Секулић појам развоја и одрживости цивилизације увек радије види као појам културе и њеног опстанка!

Ово сачињава целину једног од завршних, ударних закључака које је Ђорђе Ј. Јанић изнео у свом зналачки темељном тумачењу и добро бираном есејистичком делу Исидоре Секулић. Сваки пажљивији читалац наћи ће на страницама тих есеја чудесно актуелан подстицај и увек неко охрабрење за живот и ум.

Мирко МАГАРАШЕВИЋ